

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ НУШ

Світлана ДЯЧОК,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

У статті окреслено роль компетентісно орієнтованих завдань у процесі формування ключових та предметних компетентностей здобувачів / здобувачок освіти. Також подано структуру та принципи конструювання компетентісно орієнтованих завдань. Рекомендовано зразки завдань, спрямованих на формування читацької грамотності для використання у підручниках української літератури Нової української школи.

Ключові слова: читацька грамотність; читацька компетентність; компетентісно орієнтовані завдання; підручник української літератури.

Зміни, що відбуваються в освіті України, стосуються оновлення змісту, а разом із цим і модернізації підручників. Навчальна книга відіграє важливу роль в освітньому процесі, адже є основним і незамінним засобом передачі знань. Особливої актуальності проблема підручкотворення набуває у зв'язку із затвердженням Державного стандарту базової середньої освіти [1], новими модельними навчальними програмами української літератури [4].

У Державному стандарті базової середньої освіти серед ключових читацької компетентності не зазначено, проте вказано, що наскрізними в усіх ключових компетентностях є вміння, які формуються саме на уроках літератури, зокрема:

- читання з розумінням;
- висловлювання власної думки в усній і письмовій формах;
- критичне і системне, креативне мислення;
- логічне обґрунтування позицій;
- виявлення ініціативи та інші [1].

Читацька грамотність є універсальною компетентністю, а її високий рівень забезпечує успіх в інших галузях та є основою для формування конкурентноспроможної особистості. Саме підручник як елемент компетентісно орієнтованої системи навчання, що передбачає добір форм і методів навчання, повинен бути спрямованим на формування предметної й ключових компетентностей. Тож розвитку ключових компетентностей і читацької грамотності учнів / учениць сприяє методично організована навчальна діяльність, орієнтирами якої є система компетентісно орієнтованих запитань і завдань, презентованих у підручниках української літератури. Адже, зрозуміло, що читацька грамотність найпродуктивніше формується саме на уроках літератури.

Варто зазначити, що у підручниках української літератури для Нової української школи такі компетентісно орієнтовані завдання повинні бути спрямовані на формування компетентностей гімназистів / гімназисток та вміння застосовувати теоретичні знання у процесі аналізу літературних творів, асоціювати художню дійсність із власною життєдіяльністю, навчитись формулювати оцінні судження

щодо концептуальних смислів художніх творів. Компетентісне навчання передбачає не лише здобуття учнями / ученицями знань, умінь і навичок із української літератури, а й усвідомлення їх практичного застосування, а відтак значно зростає читацька активність та пізнавальний інтерес до предмету. Тож у підручниках української літератури варто пропонувати продуману та експериментально перевірену систему різнорівневих компетентісно орієнтованих запитань і завдань, що ґрунтується на дотриманні концептуального положення – активізації інтелектуальної активності учнів-читачів / учениць-читачок у процесі самотійного опрацювання текстів навчальної книги. Автори повинні передбачити, який досвід отримає учень / учениця в результаті виконання таких завдань. Підготовку до аналізу художнього твору спрямовано не лише на засвоєння учнями / ученицями необхідних для його виконання теоретичних знань та вироблення читацьких умінь, а й на самоорганізацію власної дослідницької діяльності: визначення мети, завдань; складання плану; оцінювання досягнень та недоліків; рефлексію й визначення причини невдач, сильних сторін, які сприяли успішному виконанню завдання; внесення необхідних коректив; підбиття підсумків роботи.

Написання компетентісно орієнтованих завдань та запитань — процес складний і відповідальний. Проте, такі завдання є надзвичайно важливим та корисними у процесі формування читацької грамотності здобувачів / здобувачок освіти, для отримання високих результатів у читанні та об'єктивного оцінювання. Особлива роль відводиться таким завданням на уроці. Не менш важливою є їх презентація у підручниках.

Оскільки читацька грамотність формується успішно на уроках літератури, то, зрозуміло, й вимоги до компетентісно орієнтованих завдань у підручниках літератури відповідні, а саме, компетентісно орієнтовані завдання та запитання повинні:

- містити матеріал для виокремлення смислів із прочитаного;
- стимулювати до зіставлення отриманої інформації з наявними знаннями;
- бути пошукового характеру;
- сприяти порівнянню прочитаного з власними судженнями про навколишню дійсність;
- мотивувати до висловлення думки та надання оцінки, уміння аргументувати позицію конкретними прикладами, роботи висновки щодо нових відомостей;
- стимулювати діалог/полілог про прочитане з різними його суб'єктами (автором, твором, перекладачем, літературним персонажем, іншими читачами);
- ініціювати вибудовування власних суджень;
- мати практичне застосування / використання.

Тобто, навички, яких вимагає розв'язання компетен-

тнісно орієнтованих завдань, є життєвонеобхідними, на відміну від знання певних фактів чи наявності певних предметних умінь.

Завдання такого типу передбачають певні результати дій, а відповідно і формують читацьку грамотність:

- знаходити інформацію (отримувати доступ до інформації й знаходити її в тексті, шукати й відбирати текст);

- розуміти (сприймати безпосереднє значення, інтегрувати значення й формувати умовиводи);

- осмислювати й оцінювати (оцінювати якість і достовірність інформації, осмислювати зміст і форму тексту, виявляти й долати суперечності).

Матеріалами для створення компетентнісно орієнтованих завдань служать художній текст, медіатекст, літературна критика, подані у підручнику аналітичні матеріали (короткі відомості про біографію і творчість письменників / письменниць (якщо це 5-6 класи)) і різнорівневі завдання. Компетентнісно орієнтовані завдання можуть мати відповідь, наявність якої формує в учнів / учениць уміння самоконтролю і самооцінювання. Ключові вимоги до формування завдань — чіткість і повнота. Отже, якщо в учнів / учениць не виникло жодного уточнювального запитання щодо порядку виконання завдання й представлення результатів, то компетентнісно орієнтовані завдання сформульовані правильно. Для їх вирішення учневі / учениці часто не потрібні спеціальні знання — лише текст і здатність до аналітичної діяльності.

Компетентнісно орієнтованого завдання можна «впізнати» за такими ознаками:

- містить моделювання життєвої ситуації;

- навчально-науковий характер, адаптація до вікового рівня учнів;

- вихід за рамки однієї освітньої галузі (так звана інтеграція);

- наявність більшого, у порівнянні із звичайними завданнями, набору даних;

- частина необхідних даних відсутня, передбачається, що учні повинні самостійно знайти їх у довідковій літературі, інших джерелах.

До таких завдань висуваються певні вимоги:

- завдання вимагає поступового розв'язання від сприйняття відомого зразка до самостійного поповнення знань;

- завдання вимагає пошуку і розробки нових, не вивчених раніше підходів до аналізу невідомої проблеми чи ситуації, яка потребує прийняття рішення в невизначеній ситуації, вирішення проблеми чи ситуації може мати практичне значення, чи особистісну, соціальну і / чи пізнавальну зацікавленість;

- завдання передбачає створення письмової або усної зв'язної розповіді, наприклад, текст-опис чи текст-роздум, усного чи письмового висновку, коментаря, пояснення, опису, звіту, формулювання і пояснення гіпотези, повідом-

лення, оцінного судження, аргументованої думки, інструкції тощо; із заданими параметрами: тематикою, комунікативним завданням, об'ємом, форматом;

- завдання передбачає розумне і виправдане використання ІТ із метою підвищення ефективності процесу формування всіх ключових навиків.

Створюючи компетентнісно орієнтовані завдання, варто пам'ятати й про алгоритм дій не лише учня / учениці (Додаток №1), а й учителя / учительки (Додаток №2). Розроблена картка оцінювання відповідей КОЗ допоможе об'єктивно оцінити здобувача / здобувачку освіти та зекономити час на пояснення результатів оцінювання, адже усі критерії прописані в так званій «Картка вчителя», які педагог / педагогиня може вписувати в коментар у Google-формі (якщо це, наприклад, оцінювання онлайн), або безпосередньо на листках для формувального чи підсумкового оцінювань.

Роль компетентнісно орієнтованих завдань у формуванні ключових та предметних компетентностей гімназистів, зокрема читацької грамотності, важлива. Оскільки підручник залишається основним засобом навчання учнів / учениць, то й потребує у своєму наповненні правильно сформульованих компетентнісно орієнтованих запитань і завдань, які формуватимуть особистість, здатну до самостійного опрацювання матеріалу та прийняття рішень. Працюючи над завданням, презентованим у підручнику, учень / учениця самостійно визначає проблему, контролює процес її вирішення. Це підвищує увагу та мотивацію діяльності учнів / учениць, що сприяє формуванню читацької грамотності та покращенню результатів навчання в цілому.

Тож методично правильно продумана система такого типу запитань та завдань на кожному етапі уроку і презентована в підручниках є досить важливим складником успішного освітнього процесу. Виконання компетентнісно орієнтованих завдань допомагає не лише глибше засвоїти освітню програму, а й мотивує до самоосвіти і саморозвитку гімназистів / гімназисток. Систематичне виконання завдань дозволить згодом випускнику / випускниці успішно реалізувати себе в умовах сучасної економіки, у суспільстві, у якому лідерами стають люди, здатні критично мислити і діяти впевнено та самостійно, не втрачаючи позитивно важливих, морально обґрунтованих життєвих цінностей.

The author of the article studies the problem of reading literacy formation for the schoolchildren as the universal one with the help of analysis of Ukrainian Literature textbook materials. In the article it is examined the problem of competence oriented tasks application in Ukrainian Literature textbooks for schools. It is outlined the role of those tasks in the process of developing key and substantive competences for schoolchildren. It is analysed the structure and the principles of competence oriented tasks construction.

Key words: reading literacy; reading competence; Ukrainian Literature textbook, competence oriented tasks.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/kenu>
2. Калинич О., Дячок С. Українська література. Навчальний посібник для 5 класів закладів загальної середньої освіти. Частина 1. За Модельною навчальною програмою (автори Т.О. Яценко, Т.Б. Качак, В.В. Кизилова, В.І. Пахаренко, С.О. Дячок, Л.М. Овдійчук, О.А. Слижук, В.М. Макаренко, І.А. Тригуб). Тернопіль : Астон. 2021. 52 с.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Т.О. Яценко, Т.Б. Качак, В.В. Кизилова, В.І. Пахаренко, С.О. Дячок, Л.М. Овдійчук, О.А. Слижук, В.М. Макаренко, І.А. Тригуб). 2021. 72 с.

Додаток №1. Зразок компетентнісно орієнтованого завдання «Усесвітній день сну» для учня / учениці [2]. Українська література. 5 клас.

Розділ «Народні та літературні казки»

УСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ СНУ

Усесвітній день сну відзначається щорічно в ту п'ятницю березня, що перед днем весняного рівнодення в рамках проєкту Всесвітньої організації охорони здоров'я. Усесвітній день сну запроваджено в 2008 році. У цей день міжнародні медичні організації нагадують людям про проблему недосипання та безсоння, закликають до здорового способу життя.

У 2011 році Всесвітній день сну був присвячений проблемам дитячого сну, а у 2019 році у цей день звучав слоган «Здоровий сон – здорове старіння». До речі, гасла цього дня у різні роки звучать по-різному: «Регулярний сон, здорове майбутнє», «Коли сон міцний, здоров'я та щастя достатньо», «Спіть добре, ростіть здоровими».

Усесвітній день сну – це заклик до всіх спеціалістів, що займаються сном, пропагувати та інформувати людей про важливість сну для досягнення оптимальної якості життя та покращення глобального здоров'я.

На малюнку 1 подана обов'язкова кількість годин сну на добу, якої повинні дотримуватися люди різного віку

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ		СКІЛЬКИ ГОДИН ПОТРІБНО СПАТИ ЛЮДЯМ РІЗНОГО ВІКУ	
ВІК		РЕКОМЕНДОВАНА КІЛЬКІСТЬ ГОДИН СНУ НА ДОБУ	
	НОВОНАРОДЖЕНІ	0–3 МІСЯЦІВ	14–17 ГОДИН
	НЕМОВЛЯТА	4–12 МІСЯЦІВ	12–16 ГОДИН, ВКЛЮЧНО З ДРІМОТОЮ
	МАЛЮКИ	1–2 РОКИ	11–14 ГОДИН, ВКЛЮЧНО З ДРІМОТОЮ
	ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	3–5 РОКІВ	10–13 ГОДИН, ВКЛЮЧНО З ДРІМОТОЮ
	ДІТИ ШКІЛЬНОГО ВІКУ	6–12 РОКІВ	9–12 ГОДИН
	ПІДЛІТКИ	13–18 РОКІВ	8–10 ГОДИН
	ДОРΟΣЛІ	18–60 РОКІВ	7 АБО БІЛЬШЕ ГОДИН ЗА НІЧ
		61–64 РОКІВ	7–9 ГОДИН
		65 РОКІВ ТА СТАРШОГО ВІКУ	7–8 ГОДИН

Запам'ятай кілька корисних звичок, які допоможуть тобі поліпшити сон:

- Дотримуйтесь режиму сну
  - Лягайте спати та прокидайтесь в один і той самий час. Навіть на вихідних
  - Використовуйте ліжко виключно для сну
  - Створіть заспокійливу атмосферу в кімнаті
  - Тиха, темна, заспокійлива атмосфера та комфортна прохолодна температура в спальні сприятимуть сну. Увечері не вмикайте яскраве світло.
  - Приберіть девайси, електронні пристрої, зокрема - телевізори, комп'ютери, смартфони зі спальні або принаймні вимикайте їх за 30 хвилин до сну.
- До речі, дітям потрібно лягати спати до 22.00 год.

У літературних творах часто наявний мотив сну. Так, увесь сюжет твору «Лелія» Лесі Українки відбувається у сні хлопчика, який разом із царицею ельфів Лелією подорожує. У творі «Чотири сестри» Валерія Шевчука, недосипання однієї із героїнь призвело до швидкого старіння та помилок у прийнятті рішень. Мотив сну є провідним у цій казці-притчі. Крім того автор закликає за жодних обставин не втрачати почуття власної гідності та людяності, а також бути толерантними.

Малюнок 2. Білокоса і Чорний птах – герої твору Валерія Шевчука

Рекомендований ресурс тексту: одиничний.

Рекомендований формат тексту: змішаний (поєднання цілісного й перерваного форматів).

Рекомендований тип тексту: розповідь.

Рекомендована ситуація: особистісна.

Рекомендоване розташування і розмір тексту – 1 сторінка

Відповідаючи на питання, скористайтеся інформацією на попередній сторінці

ЗАПИТАННЯ 1: УСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ СНУ

Яке із гасел звучало у Всесвітній день сну у 2011 році?

A «Спіть добре, ростіть здоровими»

B «Виспався перед дорогою – доїхав / доїхала без проблем»

C «Коли сон міцний, здоров'я та щастя достатньо»

D «Здоровий сон – здорове старіння»

E «Здорове тіло – здоровий дух»

ЗАВДАННЯ 2А: УСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ СНУ

Режим сну – це важливо! Переглянь рисунок 1 і напиши, використовуючи інформацію в таблиці і в тексті, о котрій годині варто лягати спати і о котрій просинатися тобі і твоїм одноліткам, щоби вести здоровий спосіб життя (у записах використовуй годину без хвилин, а також враховуй режим учня, який навчається, а не відпочиває).

ЗАВДАННЯ 2Б: УСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ СНУ

Придумай слоган (гасло) за мотивами казки «Чотири сестри» Валерія Шевчука, враховуючи ті проблеми, які автор порушив у творі.

ЗАВДАННЯ 3. УСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ СНУ

Окрім режиму дня, кожній людині варто дотримуватися певних корисних звичок. Яка із порад точно НЕ є доречною Білокосій, героїні твору «Чотири сестри» Валерія Шевчука?

A Дотримуйтесь режиму сну

B Лягайте спати та прокидайтесь в один і той самий час

C Створіть заспокійливу атмосферу в кімнаті

D Приберіть девайси, електронні пристрої, зокрема – телевізори, комп'ютери, смартфони зі спальні або принаймні вимикайте їх за 30 хвилин до сну

E Лягайте спати вчасно

ЗАВДАННЯ 4. УСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ СНУ

Розглянь малюнок 2. Яке із гасел можна було б запропонувати Білокосій, героїні твору «Чотири сестри» Валерія Шевчука?

A «Спіть добре, ростіть здоровими»

B «Виспався перед дорогою – доїхав / доїхала без проблем»

C «Коли сон міцний, здоров'я та щастя достатньо»

D «Здоровий сон – здорове старіння»

E «Регулярний сон – запорука спокою, краси та молодості, впевненості у прийнятті рішень»

Додаток №2

Зразок оцінювання компетентісно орієнтованого завдання
«Усесвітній день сну» для вчителя / вчительки (критерії оцінювання)

ЗАПИТАННЯ 1: УСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ СНУ

Процеси читання: розуміння тексту, а саме інтегрування смислів і формулювання умовиводу на основі поєднання інформації з тексту й уміння інтегрувати власні знання (основи здоров'я).

Ресурс тексту: одиничний.

Формат тексту: змішаний (поєднання цілісного й перерваного форматів).

Тип тексту: розповідь.

Ситуація: особистісна.

Відповідь зараховано повністю

Код 1:	Відповідь А. «Спіть добре, ростіть здоровими»
--------	---

Відповідь не зараховано

Код 0:	Інші відповіді
Код 9:	Відповіді немає

Оцінювання завдання 2А

Процеси читання: розуміння тексту, а саме інтегрування смислів і формулювання умовиводу на основі поєднання інформації з тексту й повноти розуміння запропонованої інфографіки.

Ресурс тексту: одиничний.

Формат тексту: змішаний (поєднання цілісного й перерваного форматів).

Тип тексту: розповідь.

Ситуація: особистісна.

Відповідь зараховано повністю

	Пояснення, які головні моменти мають бути враховані	Приклади відповідей, які будуть зараховані повністю
Код 1:	Якщо це п'ятикласники, то їх вік у поданій таблиці 6-12 років, отож – 9-12 годин.	Якщо це п'ятикласники, то їх вік у поданій таблиці 6-12 років, отож – 9-12 годин. <ul style="list-style-type: none"> • 21.00 - 06.00 • 22.00 - 07.00 • 21.00 - 07.00 • 22.00 - 08.00 • 21.00 - 08.00

Відповідь не зараховано

	Пояснення, які відповіді не будуть зараховані	
Код 0:	У відповіді не зазначені 9, 10, 11 чи 12 годин сну.	Відсутні посилання на годину, неправильно вирахована кількість годин, недоречно вказано годину початку сну і підйому.
Код 9:		Відповіді немає

Оцінювання завдання 2Б

Процеси читання: осмислення форми тексту: визначення підстави для рішення автора щодо реалізації свого задуму.

Ресурс тексту: одиничний.

Формат тексту: змішаний (поєднання цілісного й перерваного форматів).

Тип тексту: розповідь.

Ситуація: особистісна.

Відповідь зараховано повністю

	Пояснення, які головні моменти мають бути враховані	Приклади відповідей, які будуть зараховані повністю
Код 1:	У відповіді повинен бути заклик за жодних обставин не втрачати почуття власної гідності та людяності, а також бути толерантним. Акцент на прийнятті правильних рішень, які впливають із дотримання режиму	Щоб не втратити власної гідності та людяності – дотримуйся режиму сну. Добрий сон допоможе прийняти правильне рішення і залишатися людиною. Лягай спати вчасно – і прийматимеш правильні рішення. Та ін.

Відповідь не зараховано

	Пояснення, які відповіді не будуть зараховані	Приклади відповідей, які не будуть зараховані
Код 0:	Заклики, у яких немає жодного натяку на прив'язку режиму сну до життєвих обставин та поведінки героїв. Не згадано до толерантність.	Гасла – використані в стимулі завдання. Гасла, у яких немає натяків на зв'язок тексту стимулу із твором Валерія Шевчука «Чотири сестри»
Код 9:	Відповіді немає	

Оцінювання завдання 3

Процеси читання: розуміння тексту, а саме інтегрування смислів і формулювання умовиводу: визначення причини.
Ресурс тексту: одиничний.

Формат тексту: змішаний (поєднання цілісного й перерваного форматів).
Тип тексту: розповідь.
Ситуація: особистісна.

Відповідь зараховано повністю

Код 1:	Відповідь D Приберіть девайси, електронні пристрої, зокрема - телевізори, комп'ютери, смартфони зі спальні або принаймні вимикайте їх за 30 хвилин до сну
--------	---

Відповідь не зараховано

Код 0:	Інші відповіді
Код 9:	Відповіді немає

Оцінювання завдання 4

Процеси читання: розуміння тексту, а саме формулювання умовиводу на основі поєднання інформації з двох непов'язаних джерел: тексту, фото і знань із літератури.
Ресурс тексту: одиничний.

Формат тексту: змішаний (поєднання цілісного й перерваного форматів).
Тип тексту: розповідь.
Ситуація: особистісна.

Відповідь зараховано повністю

Код 1:	Відповідь E. «Регулярний сон – запорука спокою, краси та молодості, впевненості у прийнятті рішень»
--------	---

Відповідь не зараховано

Код 0:	Інші відповіді
Код 9:	Відповіді немає